

Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 30.05.2025

Kabul Tarihi: 29.06.2025

Yayın Tarihi: 30.06.2025

Yazıt Kültür Bilimleri Dergisi, 2025, 5(1): 58-75

Research Article

Received Date: 30.05.2025

Accepted Date: 29.06.2025

Published Date: 30.06.2025

DOI Number: 10.59902/yazit.1709913

ANADOLU'DAN KADINSAL BİR İLERİ DÖNÜŞÜM ÖRNEĞİ OLARAK “EKO-ÇUL”*

As an Example of Feminist Advanced Transformation “Eco-Çul” from Anatolia

Emel ŞİMŞEK*

ÖZ

Sanayileşmeye bağlı olarak üretim ve tüketim düzeylerindeki artış ekolojik dengeyi bozmakta ve doğal yaşam alanları için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Çevre sorunlarının insanın yaşam alanlarını tehdit etmeye başlaması ile günümüz insanının gündemine “atık yönetimi, sıfır atık, ileri dönüşüm, geri dönüşüm, ekolojik ayak izi” kavramları girmiştir. İleri dönüşüm, atık konumundaki nesnelerin sanayi ortamına girip enerji harcatmadan yeni bir ürüne dönüşmesidir. Hem atık yönetimi sunması hem de enerji harcamaması yönüyle ileri dönüşüm, etkin bir çevresel temizliktir. Bu çalışmada Adana yöresinde alan araştırması yapılarak tespit edilen ve “eko-çul” olarak adlandırdığımız sıfır atık çullar ileri dönüşüm için geleneksel bir örnek oluşturmaktadır. Geleneksel kıl çulların yatay dokuma ipliklerini atık kumaşlardan kullanma yolu ile “eko-çul” diyebileceğimiz yeni bir çul örneği günümüzden yaklaşık 60 yıl öncesinde ortaya çıkmıştır. Eko-çulun sağladığı atık yönetimi disiplinler arası bir yöntemle hesaplanmıştır. Pamuk üretiminde harcanan enerji ve su giderleri de göz önünde bulundurularak kumaşların üretiminde harcanan su ve enerji birim olarak hesaplanmıştır. %78 oranında atık kumaşın ileri dönüşümünün bu dokuma türü sayesinde gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Kültürel bir miras olarak tanıtılması ve ileri dönüşüm olarak da model alınması hatta yaygınlaştırılması gereken bu dokuma örneği, yaptığımız bu çalışma ile dikkatlere sunulmuştur. “Eko-çul” olarak adlandırdığımız bu dokuma Anadolu kadınının ileri dönüşüme yatkınlığını ve yaratıcılığını göstermesi bakımından da önemlidir.

Anahtar Sözcükler: Atık yönetimi, ileri dönüşüm, kadın, eko-çul, çul dokuma

ABSTRACT

Advanced transformation is the transformation of objects in the waste position into a new product without entering the industrial environment and wasting energy. Both in terms of offering waste management and not wasting energy, advanced transformation is an environmental cleaning befitting the nobility of man. In this study, the zero waste çuls identified by conducting field research in the Adana regions and which we call “eco-çul” constitute a

* Bu makale, yazarın *Alevi Kadın Folklorunda Evci Köyü Örneği (Ritüeller, Günlük Yaşam, Sözel Kültür Ürünleri)* başlıklı doktora tez çalışmasından üretilmiş olup “Enerji Ayak İzinin Küçültülmesi Konusunda Geleneksel Bir ‘Atık Yönetimi’: Çul Dokuma” başlığıyla International Science And Art Congress November, 08.10.2024, Kahramanmaraş’ta özet olarak sunulan bildirinin gözden geçirilerek genişletilmiş biçimidir. Erciyes Üniversitesi BAP Birimi tarafından SDK-2022-11734 numaralı proje kapsamında desteklenen araştırmanın Etik Kurul Belgesi Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu tarafından 27.07.2021 tarih ve 357 sayılı kararla onaylanmıştır.

* Doktora Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kayseri-Türkiye. E-posta: emelsimsek520@gmail.com. ORCID: 0000-0002-3455-4277.

traditional example for advanced conversion. It also reveals a new example of woodcock that we can call “eco-çul” by using the horizontal weaving yarns of traditional woodcock from waste fabrics. The waste management provided by “eko-çul” has been calculated using an interdisciplinary method. Taking into account the energy and water expenses spent in cotton production, the water and energy spent in the production of fabrics were calculated as units. It has been determined that 78% of the advanced recycling of waste fabric is carried out thanks to this type of weaving. This weaving example, which should be introduced as a cultural heritage and should be taken as a model and even spread as an advanced transformation, has been brought to attention with this study that we have done. This weaving, which is called “eco-çul” by us, is also important in terms of showing the predisposition and creativity of Anatolian women to advanced transformation.

Keywords: Waste management, advanced transformation, eco-çul, women, çul weaving

Giriş

Çevre problemleri, dünyanın hemen her yerinde ilk sıralarda araştırılan ve tartışılan küresel bir sorundur. Dünyamızın ekolojik dengesinin bozulması belli bir bölgedeki insan grubunu değil tüm insanlığı etkileyecek küresel bir problemdir. Küresel olarak bilinen bu sorunun nedenleri, hızlandırıcıları, sonuçları da küresel tabanda pek çok araştırmacının çalışma alanını oluşturmaktadır. Son yıllarda yazılı ve görsel basında sık sık duyduğumuz “ekolojik ayak izi” kavramı da bu çalışmalar sonucunda yaygınlaşan bir kavramdır. Toprak, su ve havanın çevresel atıkları kendi içine emme gücünün azalmasında fosil yakıt kullanımı etkin rol oynamaktadır. Koçak (2024), dünyanın taşıma kapasitesine “ekolojik ayak izi” denildiğini bu kavram üzerinde fosil yakıt kullanımının olumsuz etkilerinin olduğunu belirtir.

Yenilenebilir enerji sistemleri (RES), ekolojik ayak izinin azaltılması açısından acil öneme sahip çözümler olarak araştırmacılarca ortaya konulmaktadır. Koçak (2024), Türkiye’de yenilenebilir enerjinin ekolojik ayak izi üzerine etkisini incelemiştir. Dünyanın farklı ülkelerinde de aynı problem üzerine araştırma yapan araştırmacılarla benzer sonuca ulaşan Koçak, sanayileşmenin artması ile ekolojik ayak izinin genişlemesi arasında doğrudan bir orantı olduğunu belirtmektedir. Ekonomik büyümenin doğal kaynak kullanımını hızlandırdığı, bu durumun ekolojik ayak izini artırırken gezegenin biyolojik taşıma kapasitesini azalttığı ortaya konulmuştur. Ayrıca, çevre teknolojilerinin belli bir eşiğe ulaşınca kadar ekolojik ayak izi üzerinde anlamlı bir fark yaratmadığı da bir diğer tespittir (Koçak, 2024: 262). Buna dayanarak çevre dostu teknolojilerin de çevreye fayda sağlama noktasında sınırlı kaldığı söylenebilir.

Çevre sorunlarının günümüzde yarattığı iklim değişikliği kavramı, “karşılaştırılabilir bir zaman döneminde gözlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak, doğrudan ya da dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan etkinlikleri sonucunda iklimde oluşan bir değişiklik” (Türkeş, 2008: 28) anlamına gelmektedir. 1992 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi

(BMİDÇS), iklim değışikliği konusunda uluslararası alanda atılan ilk ve en önemli adımdır" (URL-5). Çevre sorunlarına bağı olarak ortaya çıkan küresel ısınma sorununun tüm dünya için temel sorun olduğunun fark edilmesinden sonra ekolojik ayak izi, sürdürülebilirlik, yenilenebilir enerji ve sıfır atık" kavramları günlük yaşamımıza girmeye başlamıştır. Ekolojik ayak izi, tüketilen kaynakların yeniden üretimini sağlamak ve oluşan atıkların yok edilmesi için kullanılan verimli toprak ve su alanlarına (Özsoy ve Dinç, 2016: 42) denilmektedir.

İlk olarak 1990'lı yılların başında Mathis Wackernagel ve William Rees tarafından geliştirilen "ekolojik ayak izi" ölçümü, var olan teknoloji ve kaynak yönetimiyle, tüketilen kaynakların üretimi ve bu sırada ortaya çıkan atığın yok edilmesi için gereken verimli toprak ve su alanını küresel hektar cinsinden ifade etmektedir (Özsoy ve Dinç, 2016: 43). Ekolojik ayak izi ulusal ölçek hesaplamasında Ulusal Ayak İzi Hesapları (National Footprint Accounts-NFA) kullanılmaktadır. NFA formülü şu şekilde ifade edilmektedir: Ekolojik Ayak İzi = Tüketim+ Üretim Alanı+ Nüfus (İlgili formülü Tosunoğlu, 2014'ten akt. Özsoy ve Dinç, 2016: 43).

Çevre sorunlarına dair yapılan çalışmalardan ortaya çıkan şey, çevresel teknolojilerden çok yenilenebilir enerji kullanımının dünyanın ekolojik dengesi açısından büyük önem taşıdığıdır. Enerji kullanımını verimli hale getirecek ve çevresel kirlenmeyi azaltacak en önemli çözümlerden biri, atık yönetimini becerebilmektir. Hava, su ve toprak kirliliğinin en temel nedeni bireysel ve endüstriyel atıklardır. Bunun için "sıfır atık" sloganı hayatımızın her alanına yayılmış bir tedbir olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada "sıfır atık" sloganına örnek teşkil edecek olan *atık kumaşlardan çul dokuma tekniği* ele alınmaktadır. *Atık kumaştan çul dokuma* örneklerinin tespiti alan araştırması yöntemi ile yapılmıştır. Alan araştırması Adana Tufanbeyli'ye bağı Evcı Köyünde yapılmış, aynı yöreye yakın olan Kayseri'nin çeşitli ilçelerinde yaşayan kaynak kişilerle de görüşülmüştür. Bu çulların nasıl dokunduğu konusunda kaynak kişilere yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış sorular yöneltilerek gerçekleştirilen görüşmeler ile veriler toplanmıştır. Atık kumaşların değerlendirildiği çulların ve dokuma tezgâhı olan ıstarın küçük bir modelinin fotoğrafları çekilmiştir.

Alan çalışmasında tespit edilen ve tarafımızdan "eko-çul" diye adlandırılan çul, atık kumaşların kesilmesinden oluşan şerit ipler ile keçi kılından yapılmış iplerin çul olarak dokunmasıyla oluşturulmaktadır. Gezicioğlu, bu tip dokumalara farklı bölgelerde de rastlandığını ve *çaput, çıpıt, cacala, cecala pala, palan, savan, çuvallık* gibi isimler ile adlandırıldığını belirtir (Gezicioğlu, 2022: 218).

Atık kumaşların değerlendirilmesiyle dokunan çullar günümüz *ekolojik ayak izi* sorununa *sıfır atık* noktasında fikir verebilecek bir örnek oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amaçlarından biri *sıfır atık* örneği olan bu dokuma tekniğini tanıtarak çevrenin atıklarla kirlenmesine karşı bir geleneksel modeli tanıtmak ve atık yönetimi konusunda geleneksel bir çözüm önerisi sunabilmektir. Çalışmanın bir diğer

amacı, ilk örnekleri 1930'lardan kalma ürünler olarak tespit edilen ve 90'lı yıllara kadar üretilmeye devam eden bir dokuma tekniği olan çul dokumaların tanıtımına katkıda bulunmak ve bir kültürel mirasın unutulmasını önlemektir.

1. Dokumacılık/ Anadolu'da Dokumacılık ve Keçi Kılından "Çul Dokuma"

Dokuma, çeşitli malzemelerden oluşan iplerin yatay ve dikey olarak birbirinin arasından düzenli aralıklarla geçirilmesi suretiyle icra edilen bir zanaattır. İpin türüne göre üretilen ürünler de değişmektedir. İnce iplerden ortaya çıkan dokumalar bez olarak üretilirken kalın iplerle yapılan dokumalar kilim, halı, çul olarak adlandırılan ürünlere dönüştürülmektedir. Bu ürünlerin kalınlığına bakılarak giyim ürünlerinde, ev tekstilinde ya da yer döşemesinde bu mamuller kullanılmaktadır. İnsanın ısınma ve barınma gibi temel ihtiyaçlarından doğmuş olması muhtemel olan dokumacılığın köklü bir geçmişi olduğu çeşitli çalışmalarla ortaya konulmuştur. Yıldız (2022), eski Mısır mezarlarındaki kabartmalar ve duvar resimlerinden, Beni-Hasan mezarındaki çeşitli dokuma tezgâhlarından yola çıkılarak eski çağlarda dokuma işleminin yapıldığını belirtir. Mezopotamya'nın yünlü dokuma ülkesi olduğunu, Sümerlerin dokuma tezgâhı kullandıklarını; Mısır'da keten lifinin işlendiğini, Asur ve Babil medeniyetlerinde kumaşın süslendiğini söyler. "Dokuma kumaşların çeşitlenmesi İran'da hüküm süren Sasanilerin Çin'den ipeği Batı'ya getirmeleri ile olmuştur" (Yıldız, 2022: 259). Yıldız, dokumacılığın ilk örneklerine Neolitik Devirde rastlandığını, Neolitik Dönemin en değerli sanat eserlerinin ise Anadolu'da bulunduğunu ifade eder. "İpliğin oluşumunda kullanılan iğ, taş, kil ve kemik ağırsaklarının bulunması Yeni Taş Dönemi topluluklarının dokumacılığı bildiğini göstermektedir. Dokumacılığın başlangıcı, ip elde edilmesine bağlanmaktadır" (Yağan 1978: 10'dan akt. Yıldız, 2022: 260). Aşıklıhöyük'te bulunan kumaş benzeri buluntuların varlığı, dokumanın kökeninin Neolitik Çağ'a kadar uzandığını göstermekte olup Tunç Devri'ne ait kirmenlerin Tokat Erbaa'da, gümüş kirmenlerin Alacahöyük'te bulunması Anadolu'da köklü bir dokumacılık sanatının olduğunu kanıtlamaktadır (Yıldız, 2022: 276).

Yıldız (2022), Türklerin Anadolu'ya gelmelerinden yüzyıllar önce başlayan ve çeşitli medeniyetlerce zenginleştirilmiş bir dokumacılığın bulunduğunu ve Türklerin Anadolu'ya geldikten sonra da gelişmiş bir dokumacılıkla karşılaştıklarını aktarır. Anadolu'nun yurt edinilmesi ile Ahi Evran'ın eşi olan Fatma Bacı'nın başında bulunduğu Bacıyân-ı Rum denilen teşkilat dokumacılık zanaatını uzun yıllar sürdürmüştür (Etikan, 2022: 240). Anadolu'da yüzlerce yıldır bilinen dokumacılık Türkler tarafından da sürdürülmüş, muhtemelen yeni kültürel desenler ve renkler dokumalara eklenmiştir. Yaşam koşullarının sunduğu farklı malzemeler ile de dokumacılık çeşitlenmiştir. Hayvancılığın temel geçim şekli olduğu düşünüldüğünde beslenen hayvanın yünü ya da kılı genellikle dokumacılığın ana malzemesini oluşturmuştur. Keçi kılından dokunan kıl çulu, Türklerin Anadolu'ya getirdiği ve göçebe yaşamın en önemli eşyalarından biri olduğu belirtilmektedir (URL-6). Ev olarak kullanılan çadırın temel malzemesi kıl çullardır. İskeleti ahşaptan yapılan

çadırların üstü kıl çullarla kapatılır. Böylece yağışa ve güneşe dayanıklı çadırlar ortaya çıkmış olur.

Orta Asya'dan göç ederek Anadolu'ya gelen Yörük ve Türkmenler evlerini de beraberlerinde getirmişlerdir. Anadolu'nun iklimine bağlı olarak *topak ev yapma* alışkanlığı zamanla yerini kırsal yaşamda çeşitli artıları olan *karaçadır/ kıl çadır*'a bırakmıştır. *Kara çadırın* sunduğu kolaylıklardan bazıları şöyle sıralanabilir: Kara çadırın kurulması kolaydır, hava sirkülasyonu rahat gerçekleşir, yağmurda ıslanan keçi kılı malzeme şiştiği için su yalıtımı sağlar, çeşitli böcek ve yılanlardan korur (URL-6). Sunduğu bu atılar nedeniyle kara çadırlar özellikle tercih edilmiştir.

Bu çalışmada yeni versiyon kıl çul olarak üzerinde durulan eko-çulun benzerlerinin Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde dokunduğunu belirten Gezicioğlu (2022), *çabut çul* alanında yapılmış farklı çalışmalardan da yararlanarak Anadolu'da çaput kilim olarak da adlandırılan çaput dokumacılığının, "bezayağı" örgü ile dokunduğunu, hammadde olarak artık malzemelerin kullanıldığını vurgular (Aytaç, 2013: 72'den akt. Gezicioğlu, 2022: 218). Çanakkale, Artvin, Denizli, Muğla, Aydın, İstanbul, Bursa, Eskişehir, Afyon, Düzce, Bitlis, Ankara, Kırklareli, Edirne, Adana, Mersin gibi pek çok yörede farklı isimlerle bu tip dokumalar üretilmektedir (Gezicioğlu, 2022). Bu tip dokumalar Anadolu'da pek çok yörede üretilirken *çözgüde* pamuk ipliği, *atkı*da ise artık kumaş ya da ipliklerin uygulandığı görülür (Atalayer 1994: 35 ve 2011: 17'den akt. Gezicioğlu, 2022: 218). Alan araştırması ile kaydettiğimiz ve eko-çul olarak adlandırdığımız çul ise Gezicioğlu'nun (2022) bahsettiği *çabut* çullardan iki temel noktada farklılık göstermektedir. *Bezayağı örgü* olarak belirtilen örgü kontromajlı el dokuma tezgâhlarında, masa tipi el dokuma tezgahları, numune el dokuma tezgahları, jakarlı el dokuma tezgahları, bilgisayar kontrollü el dokuma tezgahlarında dokunabilirken en çok kullanılanları kontromajlı el dokuma tezgahları ve numune el dokuma tezgahlarında (MEB, 2007: 3-4) dokunmaktadır. Bu çalışmada ele alınan kıl çulun yeni versiyonu diyebileceğimiz eko-çul Adana Tufanbeyli Evcı Köyünde geleneksel çul dokuma tezgâhı olan *ıstar* ile dokunmaktadır. Çözgü ipi de denilen *erişi ipi* yani dikey iplikleri pamuktan değil keçi kılından yapılmaktadır.

Görsel 1: Elli yıl öncesine (yaklaşık) ait dokuma kıl çul (eko-çul) ve küçük ıstar. (Görsel yazarın şahsi arşivindendir).

Görsel 2: Otuz yıl öncesine (yaklaşık) ait dokuma çullar (Görsel yazarın şahsi arşivindendir).

Dokuma işi geleneksel olarak “kadına ait” kabul edilen işlerdendir. Alan araştırması ile topladığımız verilere göre dokumacılık köy kadınlarının kış dönemindeki faaliyetidir. Güzün dışarıyla ilgili -tarla, bağ ve bahçe ile ilgili- işler bitince kadınlar içeride yapacağı dokuma işlerine başlamaktadır. Bu işin başlangıcını keçilerin kırılması oluşturur. Kadınlar ya da erkekler tarafından keçilerin kırılması ile elde edilen keçi kılı, kadınlar tarafından çivi gibi dişleri olan kıl taraklarında taranarak içindeki farklı maddeler temizlenmekte ve eğirilmeye hazır hale getirilmektedir. Taranan kıllardan oluşan öbekler kadınlar tarafından kirmenle eğirilerek ipe dönüştürülmektedir. Bu işi genelde yaşlı kadınlar yapmaktadır. Yaşlı kadınlar kirmen eğirme konusunda genelde genç kadınlardan daha uzadırlar. Bu da ustalığın deneyimle kazanıldığını göstermektedir. Kirmenden çıkarılan ip yumakları

sağlamlaştırma amaçlı iki kat haline gelecek şekilde yine kadınlar tarafından çık-
rıkta “goş”lanır¹. Böylece ıstara kullanılacak kıl ip ortaya çıkmış olur (KK1, KK2).
Yörede *geçki* olarak adlandırılan *atkı* ipler ise eski kumaşlardan şeritler kesilerek
kadınlar tarafından oluşturulmaktadır. Kaynak kişilerin aktarımına göre kadınlar
altı ay bu işlerle uğraşarak eko-çul diye adlandırdığımız kıl çulları ortaya çıkar-
maktadır. Bu iş sonbahar ve kış mevsimlerinde, *keşik* yapılarak yani kubaşık ça-
lışma yoluyla kadınlar tarafından üretilmektedir (KK1, KK2).

Istar denilen tezgâha ipleri germek için kadınlar tarafından yere çakılan iki
kazığın arasına ipler gerilir. Her kazığın başında bir kadın bekler ve bir kadın da
ipin gerilmesi için iki kazığın arasında ipi götürüp getirir. Kazıkların başındaki ka-
dınlar gelen ipi kazığın üzerinde ilmikle sabitler. Bu, ıstarın büyüklüğüne göre belli
sayıda ip çifti oluşana kadar devam eder. Bu işe *ıyma* denir (KK1, KK2).

Görsel 3: Çul iplerinin gerilmesi (*ıyma*). (Görsel yazarın şahsi arşivindendir).

Iyılan da denilen *erişi ipi* dikkatle *ıstar* denilen dokuma tezgâhına yerleştirilir.
Erişi ıstara gerilen dikey ipliklere denir (KK1, KK2). Çulun *erişi* böylece hazırlan-
mış olur.

¹ Goşlamak: İpi iki kat olacak şekilde kalınlaştırmak, yani çiftlemek anlamına gelen yöresel bir eylem-
dir.

Görsel 4: *Iyılmış iplerin ıstara geçirilerek bağlanması (küçüleme).* (Görsel yazarın şahsi arşivindendir).

Geleneksel kıl çullar siyah renkte olur. Hem geçkisi hem erişi keçi kılından yapılan iplikten oluşur. Geçki dikey iplerin arasından geçirilen yatay iplere denir. Erişi her zaman en dayanıklı ipten olmak zorundadır. Çünkü kopması halinde dokuma bozulur. Geçki ise farklı büyüklükte ve türde iplerden oluşabilir. Dayanıklılık durumu erişi kadar önemli değildir (KK1, KK2).

2. “Atık Yönetimi” ve Yeni Bir Versiyon Olarak “Sıfır Atık Çul/ Eko-çul”

Sıfır atık kavramı, doğaya insan eliyle yüklenen ve doğa tarafından zararsız hale getirilmesi çok uzun zaman alan atıkların büyük bir sorun olduğunun fark edilmesinden sonra gündeme gelen, bireysel bir çabaya ve yaşam şekline de dönüşmeye başlayan aktivist bir fikirdir, denilebilir. Çünkü çevreye hem gübreye dönüşebilen doğal atıkların hem de toprağı, suyu ve havayı kirleten diğer atıkların bırakılmaması çevre bilinci oluşmuş bireylerde bir yaşam biçimine dönüşmeye başlamaktadır. Geri dönüştürülmesi gereken atıkların ayrılıp uygun yerlere bırakılması bireysel bir çaba ve duyarlılık gerektirmektedir.

Atıksız olarak yaşamının bireysel çözümlerinden biri de bu çalışmanın konusu olan atık kıyafetlerin çöp olarak doğaya bırakılmayıp yeni bir ürüne dönüştürülerek kullanılmaya devam edildiğı “sıfır atık çul”lardır. Bu çullar yoluyla giyimeyen ve çöpe atılacak olan kıyafetler şeritler halinde kesilmekte (bk. Görsel 5) ve kıl iplerden oluşan ve *erişin* içini dolduran geçki olarak değerlendirilmektedir. Bir çulun geçki miktarı kadar -yani bir çulu 15 kilo sayarsak 12 kilo civarında- kumaş türündeki atık doğaya atılmak yerine yeni bir ürüne dönüşmektedir. Bu yeni üretim çevre kirliliğine yol açmamakta ayrıca yer örtüsü olarak kullanılması yoluyla yeni bir yer örtüsü satın alınmasına engel olunarak tüketim de azaltılmaktadır (bk. Görsel 1 ve 2).

Görsel 5: Eski elbisenin kesilerek şerit ipe dönüřtür÷lmesi. (Görsel yazarın şahsi arřivin-
dendir).

Geçki kısmı eski zamanlarda yün ya da kıl ipten oluşan kıl çullar, hazır dokumaların üreilmeye başlandığı dönemlerden sonra bir değişim yaşamış ve yeni bir versiyon çul ortaya çıkmıştır. Eskiye kumaş parçalarının şerit halinde kesilmesi ve bunların geçki olarak kullanılması ile daha renkli kıl çullar (bk. Görsel 1 ve 2) oluşturulmuştur.

Görsel 6: Şerit iplerin dokumaya uygun hale getirilmesi (menik yapma). (Görsel yazarın şahsi arşivindendir).

Kesilen şeritler ıstara *ıyılmış* iplerin arasından bir ileri bir geri geçirilerek dokunur. Şeritler arasındaki kopmalarda şeritler bağlanmaz, zaten dokuma yapılırken ipler iyice sıkışır. Sıkıştırma işi demir tarağa benzeyen *kirkit* ile vurularak yapılır. Kimi zaman “carse/ jarse” kumaşların kesildiği, kimi zaman eskiyen giysilerin kesilerek dönüştürüldüğü bir sıfır atık dokuma şekli böylece ortaya çıkar. Kaynak kişiler, eskiden annelerinin çul için kullanacağı eski kıyafetin açık renklerde olması halinde soğan kabuğu, ceviz yaprağı gibi boyayıcı bitkilerle kaynatarak bunları önce boyadığını sonra şeritler halinde kestiğini ve çul dokuduğunu aktarmaktadır (KK1, KK2).

Eko-çul diyebileceğimiz bu yer örtüsü yaklaşık 60 yıl öncesinden günümüze yakın zamanlara kadar Adana Tufanbeyli Evcı Köyünde üretilmiştir. Kadınların gündeminde henüz ekolojinin olmadığı zamanlarda üretilen bu çullar aslında tasarruf amaçlı yapılmıştır. Yeterince ip bulunamadığı zamanlarda eskiyen kıyafetlerin şerit ipe dönüştürülerek çullarda kullanılması hem ip satın alınmasına engel olmuş, hem çulların renklenmesini saplayarak siyah olan örtülerin daha renkli görünmesini sağlamış hem de eskiyen kıyafetlerin çevreyi kirletmesine engel olmuştur.

Görsel 7: Çul dokuma tekniğıyle dokunmuş paspas. (Görsel yazarın şahsi arşivindedir).

2.1. Su Maliyeti Açısından ‘Eko-çul’un Sunduğı Tasarruf:

Pamuk Miktarı	Normal su	Yağmur suyu	Elektrik	Toplam Maliyet
1kg	1931 lt	6003 lt	4,4 TL 2,2 kw/h	7,83 ₺
1m ² halı (3Kg Pamuk)	3793 lt	18.009 lt	13,2 TL 6,6 kw/h	23,49 ₺
6 m ² kilim (18 kg pamuk)	30 758 lt	108.054 lt	79,2 TL 39,6 kw/h	140,93 ₺

Tablo 1: Pamuk üretiminde harcanan enerji, su miktarının birim ve maliyet hesabı.

Tablo 1’deki hesaplamalar Y. Duran’da (2024: 39) verilen pamuk üretim giderleri dikkate alınarak yapılmıştır. Tabloya bakıldığında bir kilogram pamuk üretimi için 1931 litre normal su; 6003 litre yağmur suyu harcadığı görölmektedir. Giyimde kullanılan pamuk kumaşların bir süre sonra eskimeden çöpe atıldığı düşünüldüğünde üretimde harcanan suyun, elektriğin ve insan emeğinin de çöpe gittiği görölmektedir.

Orijinal çuldaki ip ve atık kumaş oranları hesaplanamadığı için küçük bir örneği tarafımızdan dokunmuş ve bunun üzerinden gerekli ölçümler yapılmıştır.

Tarafımızdan yapılan dokuma ürün (bk. Görsel 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10) üzerinden atık miktarı hesaplamaları² şöyledir:

Çul eni: 30 cm

Çul boyu: 50 cm

Gergi ipi miktarı (atık olmayan ip): 0.045gr

Dokunmuş kumaş ağırlığı: 0.205gr

Dokumadaki atık kumaş ip miktarı: 160 gr

Tezgâh boşken ağırlık: 1.155 kg

Dokunan ürünlerdeki atık kumaş miktarı: %78

10 kg ağırlığındaki çul dokumada 7.800 gr atık kumaş değerlendirilmektedir.

Bu kumaşların ileri dönüşümü sayesinde, pamuk kumaş üretiminde harcanmış olarak kabul ettiğimiz 15.061 litre normal su ve 46.823 litre yağmur suyu ve üretilen pamuk kumaş çöpe gitmekten kurtarılmaktadır. Buna ilave olarak fabrikada işleme süreçlerinde harcanan elektrik ve insan gücü maliyeti de göz önüne alındığında kıl çulun yeni versiyonu olan kıl çabut çul (eko-çul) dokuma çok yüksek oranda tasarruf sağlamakta, ileri dönüşüm sağlayarak çevre kirliliğini önleyerek enerji ayak izini azaltmaktadır.

Görsel 8: *İyilmiş iplerin ıstara geçirilerek bağlanması (küçüleme).* (Görsel yazarın şahsi arşivindedir).

² Atık oranlarının hesaplanmasında ve örnek dokumanın oluşturulmasında yardımcı olan Şeyma Görkem Altıkulaç ve Ali Şimşek'e teşekkür ederim.

Görsel 9: Atık kumaştan iplerin (yatay ipler) tezgâhta dokumaya dönüşmesi. (Görsel yazarın şahsi arşivindendir).

Görsel 10: Atık kumaşlardan elde edilen şerit iplerin dokumanın yatay ipi olarak kullanılması. (Görsel yazarın şahsi arşivindendir).

Kumaş atıkların değerlendirme yollarından biri bu kumaşların parçalanarak yeniden fabrikada işlenmesiyle üretilen ve eşyaların taşınırken korunmasında kullanılan, atıkların sıkıştırıldığı örtülerdir. Bu dönüştürme şekli bir geri dönüşüm olup üretim bandına yeniden giren bir atık söz konusudur. Üretim bandına tekrar giren ürünlerin ise yeniden enerji harcanarak üretimi söz konusudur. Bu da atık

yönetimi sunmasının yanı sıra, enerji ayak izinin azaltılmasına ileri dönüşüme kıyasla daha az katkı sağlamaktadır.

3. “Ekolojik Etik” ve Ekofeminizm Çerçevesinde “Eko-Çul”

Merchant (2022), çevre krizinin, insanın doğaya bakınca kapıldığı kibrin ve herhangi bir yenileme yapılmadan doğal kaynakların mütemadiyen kullanılması- nın bir sonucu olduğunu savunur ve Holmes Rolston’un (1975) üzerinde durduğu ekolojik etik kavramını, insanın da doğanın bir parçası olduğunu ve hayatta kalabilmek için ona bağlı olduğunu unutmadan, gelecek nesilleri için kaynakları geri dönüştürmek ve ekolojik yasalar çerçevesinde yaşamak şeklinde açıklar. Bunun ahlaken doğruluğunu ve böyle davranmanın bir zorunluluk olduğunu ifade eder (Holmes Rolston, 1975: 93-109’dan aktaran Merchant, 2022: 133)

Ekolojik etiğe dair bir kadınsal çevre duyarlılığı olan ekofeminizme Hindistan’da ortaya çıkan “Chipko Hareketi” olarak adlandırılan eylem ile dünyanın dik- kati çekilmiştir. Kuzey Hindistan’da 27 kadın ticari amaçlarla ağaçları kesmeye ge- len kereste tüccarlarına karşı, ağaçlara sarılmış (Hintçe chipko sarılmak demektir) ve onlara karşı direnmiştir (Demir, 2013: 18). Ekofeminist bir dünya “insanlar ara- sında ya da insanlarla hayvanlar arasında hiyerarşinin olmadığı, insanların birbi- rine ve doğaya özen gösterdiği, toprağın ve ormanın gizemini, gücünü ve bütün- lüğünü koruduğu, teknolojik, askeri ve ekonomik gücün yeryüzünü ya da en azın- dan kadınların denetimi altında bulunan bölümünü yönetmediği bir yurttur.” (Poomwood, 2020: 18). Shiva ve Vandana’nın (2018) üzerinde durduğu *ekofeminist ruhanilikte* ekoloji alanıyla ilişki kurularak bunun, yaşamın kutsallığının yeniden keşfine ve insanların tekrar tüm canlı türlerini kutsal görmeye ve onlara gereken saygıyı göstermeye başlaması halinde korunabileceği vurgulanır.³ “[R]uhanilik Toprak Ana’yı iyileştirmeye ve dünyaya büyüsunü iade etmeye kalkışır” (Shiva ve Vandana, 2018: 64).

Kadın ve doğanın birbirine yakınlığını ve benzerliğini ön plana çıkaran eko- lojik feminizmin öne çıkardığı “ekolojik etik” bakış açısına da uygun bir kadın üre- timi olarak ortaya çıkan “eko-çul” hem bireysel hem de toplu olarak sürdürülebi- lecek bir “ileri dönüşüm” modeli sunmaktadır. İleri dönüşümde, hammaddenin üretim bandına tekrar girmesi gerekmez. Materyalin başka bir ürüne dönüşmesi için enerji kullanılmadığı için hammadde ve enerji kaynaklarının tüketimi azalarak çöp kavramı ortadan kalkmaktadır (Dal ve Gökçe, 2019: 31). Geleneksel bir ileri dönüşüm modeli sunan “eko-çul” Anadolu kadınının atıksız yaşama konusunda duyarlılığını, yaratıcılığını, israfın önlenmesi noktasında çözüm ortaya koyabilen karakterini göstermektedir. Geleneksel kıl çul dokumacılığının görünür tarihlerde versiyon üretmesine örnek olarak sunulabilecek “eko-çul” aynı zamanda bir kül- türel mirastır. Çul dokumanın kalmadığı modern zamanlarda, bu tekniğin yeniden canlandırılması hem kültürel hem ekolojik bir gereklilik gibi görünmektedir.

³ Ekofeminizm manifestosunu ele alan çalışma için bk. Şimşek (2024b).

Çünkü yaşatılması gereken bu kültürel miras, ileri dönüşüme getirdiği geleneksel öneri ile çevre dostu bir modeldir.

Sonuç

Tüketim hızıyla sanayiye dayalı üretim hızının doğru orantılı ilerlediği günümüz dünyasında tüketime bağlı çevre sorunları baş göstermiştir. Bu nedenle hem atık yönetimi sunması hem de enerji harcamaması yönüyle ileri dönüşüm, çevresel sorunlara etkili bir çözüm önerisidir. Bu çalışmada Adana yöresinde alan araştırması yapılarak tespit edilen ve ‘eko-çul’ şeklinde adlandırdığımız sıfır atık çullar ileri dönüşüm için geleneksel bir örnek oluşturmaktadır. Geleneksel kıl çulların yaygın dokuma iplerinin (çözgü iplerinin) atık kumaşlardan kesilen şerit ipleri kullanma yolu ile dokunan *eko-çul* yeni bir versiyon çul örneğidir.

Geleneksel ‘kıl çul’ dokuma tekniğinin kadınsal bir “ileri dönüşüm” örneğine dönüştüğü çulların (eko-çulların) %78 oranında atık kumaşın ileri dönüşümünü sağladığı görülmektedir. Ekolojik feminizmin öne çıkardığı “ekolojik etik” ile uyumlu bir kadın üretimi olarak ortaya çıkan eko-çul, atık kumaşların değerlendirilmesinde kadınsal bir yaratıcılık ürünüdür. Çevre sorunlarının ve atık yönetimi konularının gündemde olmadığı zamanlarda eski kumaşların kadınlar tarafından şerit iplere dönüştürülerek dokuma malzemesi olarak kullanılmasının temel motivasyonunu “bir ürünü tekrar tekrar kullanma ve hemen çöpe atmama” düşüncesi oluşturmaktadır. Bu düşünceyi, yöredeki insanlarda var olan tasarruf bilinci ve maddi yoksunluklar beslemektedir, denilebilir. Ayrıca kaynak kişilerin açıklamalarına bakıldığında, hazır dokunmuş tekstil ürünlerinin bu denli fazla, yaygın ve ucuz olmadığı zamanlarda kadınlar kendi tekstil ürünlerini üretmeyi kendi yaşam rutinleri olarak da görmüşlerdir, denilebilir. Hayvancılığın güçlü olduğu zamanlarda keçi kıllarını eğirerek ip yaptıktan sonra bunların dokunma aşamasında siyah kıl çulları renklendiren kumaş şerit ipler de *çözgü ipi* olarak değerlendirilmiştir.

Adana Tufanbeyli Evcı Köyünde 1990’a kadar sürdürüldüğü tespit edilen ve bu çalışmada disiplinler arası yöntemle çalışılarak sunduğu su ve enerji tasarrufu hesaplanan yeni versiyon kıl çul dokuma, el sanatları alanında korunması ve tanıtılması gereken bir kültürel mirastır. Geleneksel ileri dönüşüme örnek teşkil eden bu dokuma türü Anadolu kadınının tasarruf yapma konusunda yaratıcılığını göstermesi bakımından önemlidir.

Bu çalışmada ele alınan eko-çulun çok yüksek oranda atık yönetimi sağladığı için önemsenmesi gereklidir. Eko-çulun yaşatılması için çeşitli kurum ve kuruluşlar bünyesinde dokuma atölyeleri kurularak bu teknik ile dokuma öğretilmesi önemli bir kültürel kazanç olacaktır. Bu yolla hem ileri dönüşüm bir atık yönetimi sağlanmış olacak hem de kültürel bir mirasın yaşatılması söz konusu olacaktır. Atıkların doğayı ciddi şekilde tehdit ettiği bu çağda, kumaş atıkları yer örtüsüne dönüştüren bu dokuma türünün yaygınlaştırılması, dokuma tezgâhlarının hem sivil toplum kuruluşlarına ait atölyelerde, hem kamuya ait eğitim merkezlerinde

kurulan tezgâhlarda dokunması ile güncel bir ileri dönüşüm atölyesi ortaya çıkacaktır. Bu atölyeler aracılığı ile insanlara atık yönetimi konusunda etkin bir duyarlılık kazandırılabilir. Kumaş atıklardan başlanarak diğer atıklar konusunda da insan duyarlılığını arttıracak ve yaratıcı çözümler üretmeyi besleyecek bir ileri dönüşüm projesi böylece ortaya konulabilir.

Kaynakça

- Dal, İdil ve Cengiz Gökçe, Gizem (2019). "Sürdürülebilirlik Yolunda İleri Dönüşüm: Bir Atölye Çalışması". *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 9(20): 30-38.
- Demir, Metin (2013). "Çevre Olarak Konumlandırılmış Kadını ve Doğayı Birlikte Düşünmek: Ekofeminizm". *Doğu Batı Düşünce Dergisi (Toplumsal Cinsiyet 1)*, 63: 11-44.
- Duran, Yıldız (2024). *Pamuk Üretiminde Üretim Girdileri, Üretim Masrafları Ve Karlılık Durumunun Belirlenmesi: Şanlıurfa İli Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Etikan, Sema (2022). "Kırşehir Yöresi Düz Dokumalarında Nazar İnanişini Simgeleyen Motifler". *Ariş*, 20-21: 240-259.
- Gezicioğlu, Fatma Yelda (2022). "Geleneksel Çaput/Cacala/Pala Dokumalarına Sürdürülebilirlik Bağlamında Çağdaş Bir Yorum: Hacim Etkili Sanatsal Dokuma Önerileri". *JASS-The Journal of Academic Social Science Studies*, 15(89): 215-232.
- Gönül, Macide (1964). "Dokumacılığın Tarihçesi ve En Eski Dokuma Aletleri". *Antropoloji*, 2: 80-99.
- Koçak, Elif (2024). "Yenilenebilir Enerjinin Ekolojik Ayak İzi Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği". *Politik Ekonomik Kuram*, 8(1): 256-265.
- MEGEP (2007). *El Sanatları Teknolojisi Bezayağı Dokuma*, Ankara: MEB.
- Merchant, Carolyn (2022). *Doğanın Ölümü Kadınlar, Ekoloji ve Bilimsel Devrim*. Çev. Bilge Tanrısever. İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Özsoy, Ceyda Erden ve Dinç, Ahmet (2016). "Sürdürülebilir Kalkınma ve Ekolojik Ayak İzi". *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 619: 35-55.
- Ploomwood, Val (2020). *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek*. Çev. Başak Ertürk. İstanbul: Metis Yayınları.
- Shiva, Vandana ve Mies, Maria (2018). *Ekofeminizm*. Çev. İlknur Urkun Kelso. İstanbul: Sinek Sekiz.
- Şimşek, Emel (2024a). "Enerji Ayak İzinin Küçültülmesi Konusunda Geleneksel Bir 'Atık Yönetimi': Çul Dokuma". *International Science And Art Congress November, 08.10.2024, Kahramanmaraş, Türkiye Conference Book*. Ases Publications.

Şimşek, Emel (2024b). "Ekofeminist Bir Ütopya Olarak Bluey Çizgi Filmi: Kim Kimi Büyütüyor?". *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 7(2): 379-399.

Yıldız, Dilber (2022). "Dokumanın Tarihsel Süreçte Başlangıcı ve Gelişimine Genel Bir Bakış". *Hars Akademi*, 5(1): 256-293.

Elektronik Kaynaklar:

URL-1: "Sürdürülebilirlik Nedir?". <https://www.iienstitu.com/blog/surdurulebilirlik-nedir> (Erişim: 13.01.2025).

URL-2: "Atık Yönetimi Nedir, Neden Önemlidir ve Nasıl Yapılmalıdır?". <https://www.apsiyon.com/blog/atik-yonetimi-nedir-neden-onemlidir-ve-nasil-yapilmalidir> (Erişim: 13.01.2025).

URL-3: "İleri Dönüşüm Nedir?". <https://www.speakeragency.com.tr/blog/ileri-donusum-nedir> (Erişim: 13.01.2025).

URL-4: "Geri Dönüşüm Nedir ve Nasıl Yapılır?". <https://www.ekolojist.com/geri-donusum/geri-donusum-nedir-ve-nasil-yapilir/> (Erişim: 13.01.2025).

URL-5: "Dokuma ve El Sanatları". <http://www.anamurunesi.com/kultur/dokumalar/cul.htm>, (Erişim: 14.10.2024).

URL- 6: "Kıl Dokuma Kumaş (Çul dokuma, Keçi Kılı Dokuma)" <https://tekstilsayfasi.blogspot.com/2021/08/kil-dokuma-kumas-cul-dokuma-keci-kili.html>. (Erişim: 14.10.2024).

URL-7: "İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi". <https://www.mfa.gov.tr/bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi.tr.mfa>. (Erişim: 15.10.2024).

Sözlü Kaynaklar:

KK-1: Songül Tokmak, 1965 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Adana. (Görüşme: 20.10.2024).

KK-2: Gülsem Vurmaz, 1957 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Adana. (Görüşme: 20.10.2024).

Çalışmanın yazarı/yazarları "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmişlerdir:

Etik Kurul Belgesi: Bu araştırmanın Etik Kurul Belgesi Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu tarafından 27.07.2021 tarih ve 357 sayılı kararla onaylanmıştır.

Finansman: Bu çalışma Erciyes Üniversitesi BAP Birimi tarafından SDK-2022-11734 numaralı proje kapsamında desteklenmiştir.

Destek ve Teşekkür: Yazar tarafından çalışmayla ilgili herhangi bir destek veya teşekkür beyanında bulunulmamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmanın araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın/yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

Yazarın Notu: Bu makale, yazarın *Alevi Kadın Folklorunda Evci Köyü Örneği (Ritüeller, Günlük Yaşam, Sözel Kùltür Ürünleri)* başlıklı doktora tez çalışmasından üretilmiş olup “Enerji Ayak İzinin Küçültülmesi Konusunda Geleneksel Bir ‘Atık Yönetimi’: Çul Dokuma” başlığıyla International Science And Art Congress November, 08.10.2024, Kahramanmaraş’ta özet olarak sunulan bildirinin gözden geçirilerek genişletilmiş biçimidir.

Katkı Oranı Beyanı: Bu çalışmanın tüm bölümleri tek bir yazar tarafından hazırlanmıştır.

The author / authors of the study declared the following points within the framework of the “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: The Ethics Committee Document of this research was approved by the Erciyes University, Social and Human Sciences Ethics Committee with the decision dated 27.07.2021 and numbered 357.

Funding: This study was supported by Erciyes University Scientific Research Projects Coordination Unit within the scope of project number SDK-2022-11734.

Support and Acknowledgment: No statement of support or acknowledgement was made by the author regarding the study.

Declaration of Conflicting Interests: The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this study.

Author’s Note: This article is produced from the author’s doctoral thesis titled *Evci Village Example in Alevi Women’s Folklore (Rituals, Daily Life, Oral Culture Products)* and is a revised and expanded version of the abstract presented at the International Science and Art Congress November, 08.10.2024, Kahramanmaraş, with the title “A Traditional ‘Waste Management’ for Reducing the Energy Footprint: Çul Weaving”.

Author Contributions: All sections of this study have been prepared by a single author.